

Tautinės tapatybės kaita: lietuvių kilmės mokinių atvejis

Lina GARŠVĖ

Šiaulių universitetas

P. Višinskio g. 38, Šiauliai

Tel. (8 41) 59 57 80

El. paštas: linagarsve@yahoo.com

Straipsnyje analizuojama lietuvių kilmės mokinių tapatybės problematika mokyklose. Siekiant išanalizuoti tautinės tapatybės kaitos teorijas, atskleidžiamas daugiadimensinės tapatybės teorijos priešpriešinimas nacionalizmo tautinės tapatybės teorijai. Straipsnyje pristatomi ir analizuojami kokybinio tyrimo duomenys, siekiant parodyti tautinės tapatybės slinktis, atsiradusias dėl šiuolaikinių migracijos formų. Taip pat modeliuojama hermeneutinė klasė kaip galima alternatyva kylančioms mokyklose problemoms spręsti, kai klasėje susiduriama su daugybinėmis tapatybėmis, prieštaraujančiomis homogeniškam tapatybės diskursui.

Pagrindiniai žodžiai: tautinė tapatybė, lietuvių kilmės mokiniai, hermeneutinė klasė.

Įvadas

Šiuolaikinėje visuomenėje tapatybės konceptas tapo svarbiu įvairių mokslo sričių analizės objektu. Pažymėtina, kad tapatybės tyrimai atskleidžia šio fenomeno sudėtingumą ir daugybinį kompleksiskumą. Mokslinėje literatūroje skiriami du prieštaravimai vertinant tapatybę: pirma, tapatybė kaip fundamentalus ir nekintamas objektas; antra, tapatybės teorizavimas, kuris traktuojamas kaip konstruojamas, daugybinis (*multiple*), fragmentiškas (*fragmented*), hibridiškas (*hybridic*). Ilgą laiką moksliniuose tyrimuose tautinė tapatybė buvo traktuojama kaip nekintamas objektas, kai tautinė identifikacija buvo siejama su emocine reikšme, kylančia iš narystės nacionalinėje grupėje. Tai vienadimensinis tapatybės modelis, kuris dominavo daug metų. Šiuolaikiniai teoretikai (Hutnik, 1991; Phinney, 2001) pateikia priešingą tapatybės modelį, t. y. daugiadimensinį, teigdami, kad tapatybės nebūtinai prieštarauja viena kitai, nes individai gali derinti daugybines tapatybes (*multiple identities*). Toks daugiadimensinis modelis kvestionuoja tautinės tapatybės kaip nekintamos ir vienalytės objekto galimas slinktis. Lietuvos mokyklos, atstovaudamos tautinės mokyklos idėjai, labiau linkusios vadovautis vienadimensiniu tapatybės modeliu, apeliuodamos į „idealią“ klasę, kuri yra homogeniška, buvimą. Tačiau į Lietuvos mokyklas atvyksta / grįžta lietuvių kilmės mokiniai, traktuojantys save negrynojo lietuviškumo konteksto rėmuose. Straipsnyje skiriami dviejų tipų lietuvių kilmės mokiniai: 1) mokiniai, kurie turi lietuviškumo šaknų, gimę ir augo ne Lietuvoje, o į Lietuvos mokyklas atvyko mokytis; 2) mokiniai, gimę Lietuvoje, praleidę kurį laiką čia, tačiau dėl šiuolaikinės emigracijos išvyko į užsienį ir praleido ten ne mažiau kaip metus, po to grįžo į Lietuvą. Mokyklos dažnai teigia esančios lietuvių kultūros puoselėtojos ir saugotojos, todėl apeliuoja į lietuvių tautinės tapatybės išsaugojimą. Tapatybės puoselėjimas ir saugojimas mokyklose išreiškiamas dviem aspektais: kalbiniu ir kultūriniu (Francis, 2009; Mau, 2009). Dažnai vadovėliuose pristatomas homogeniškas kultūros diskursas (klasikinės poemos, istorijos apie žymių žmonių gyvenimą) ir visa tai pateikiama kaip kolektyvinis solidarumas. Mokyklos iš kartos į kartą siekia perteikti klasikinę lietu-

vio tapatybės sampratą, dažnai ignoruodamos jaunosios kartos tapatybės kūrimą per šiuolaikinę prizmę. Kai mokiniai kuria naująją lietuvių tapatybės sampratą per diasporinę prizmę, atsiranda jungtis tarp Lietuvos ir kitos šalies kultūrų. Visai tai suponuoja **tyrimo problemą** – kaip lietuvių kilmės mokiniai kurdami lietuviškąją tapatybę keičia klasikinę tautinės tapatybės sampratą.

Tikslas – atskleisti lietuviškosios tautinės tapatybės sampratos kaitą.

Uždaviniai: 1) išanalizuoti lietuvių ir užsienio autorių mokslinę literatūrą, nagrinėjančią tapatybės sampratą;

- 2) atskleisti lietuvių kilmės mokinių tapatybės identifikacijos sunkumus Lietuvos mokyklose;
- 3) modeliuoti hermeneutinės klasės metodologinę prieigą problemoms spręsti.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, metaanalizė; kokybinio tyrimo duomenų analizė. Tiriant tautinės tapatybės kaitos aspektus ir tikrovės supratimą, buvo atliktas kokybinis tyrimas (2011–2012 m.), naudojant pusiau struktūruoto interviu metodą. Straipsnyje pristatoma 10 iš užsienio atvykusių / grįžusių mokinių, kurių amžius nuo 14 iki 18 metų, interviu. Šis amžiaus tarpsnis pasirinktas remiantis tyrimo duomenimis (Ethnic school context and the national and sub-national identifications of pupils, 2011), kad apie 12 metus padidėja mokinių tautinės tapatybės svarba. Darbe pristatomi ir analizuojami respondentų interviu iš Vilniaus lietuvių namų gimnazijos ir trijų Šiaulių miesto mokyklų. Mokiniai atvykę / grįžę iš šių šalių: Baltarusijos, Lenkijos, Airijos, Vokietijos, Rusijos.

Šiuolaikinės tapatybės konstrukto teorinės prielaidos

Tapatybės tyrimo pradžia sietina su psichoanalize, psichologija ir sociologija, tačiau šiandieniuose moksliniuose tyrimuose šis konceptas plačiai naudojamas socialiniuose ir humanitariniuose moksluose (Wrong, 2000). Tradicinė tapatybės teorija apima psichologijos klodus ir jos pradžia siejama su E. Eriksono asmenine individo tapatybės perspektyva. Tai individualistinė teorija, neanalizuojanti individų grupių ar socialinių tapatybių, apimančių lytį, etniškumą, seksualinę orientaciją. Tradicinės teorijos koncentruojasi ties individualia, asmenine tapatybės raidos teorija, ignoruodamos žmonių grupės egzistencinę dimensiją. Tačiau Derald Sue (2007) pasiūlė trišalę struktūrą, padedančią suvokti įvairialypias asmeninės tapatybės dimensijas. Jis naudojo tris tapatybės lygius:

1. *Individualią* – tai yra individualių savybių dalijimasis su grupės nariais.
2. *Grupinę* – apimančią tokius komponentus: lytis, klasė, rasė, socioekonominis statusas, religija, kultūra ir kt.
3. *Universaliją* – individai bendrai dalijasi patirtimi su visa žmonija.

Tapatybės tyrimų svarba padidėjo 1980 m. ir 1990 m., kai pradėtos tirti ne tik individualios, bet ir kolektyvinės tapatybių formos. Gitlin (1995) atskleidė, kaip tapatybės politika turėjo įtakos Amerikos kultūrai, o Calhoun (1994) ištyrė, kokią įtaką tapatybei daro socialinė teorija. Woodward (1997) atskleidė tapatybės krizę individualiu ir kolektyviniu lygmeniu. Wrong (2000) apibūdino rungimosi tapatybės (*adversarial identity*) sąvoką ir jos ryšį su multikultūralizmu. Browning, Halci ir Webster (2000) darbuose tapatybę įtraukiama į naratyvo vaidmens diskusijas visuomenėje apie postmodernybę, globalizaciją, nacionalizmą, kultūrinį pliuralizmą, socialinius judėjimus, socialinę nelygybę. Tapatybė taip pat tapo centrine feministinės socialinės teorijos (Griffiths 1995), maskulinizmo jaunimo ir paauglių studijų pozicija (Connell 1995) pozicija. Tou-

rairie (1997) teigia apie fragmentaciją ir tapatybės praradimą. Tapatybės dvilypumą postmodernybėje nagrinėjo Elliot (1996).

Dažnai tapatybė apibrėžiama pagal binarinę poziciją: panašumo ir skirtingumo. Taigi kuriant savąją tapatybę išlieka dvejopa galimybė: 1) tapatybės kūrimas remiantis panašumu su kitais grupės atstovais (Festinger, 1954); 2) arba skirtumu nuo esamos grupės, t. y. žmogus įsisąmonina save tik tiek, kiek jis skiriasi nuo kitų (Mc Guire, 1978). Vientiso, suderinto asmens tapatybės idėja svetima ir J. F. Lyotard (2010). Jo nuomone, žmogaus tapatybė keičiasi atsižvelgiant į situaciją, todėl individui būdingi įvairūs tapatybės aspektai. Susidūręs su *kito kitoniškumu*, individas pradeda reflektuoti savąją tapatybę, siekdamas pažvelgti, kiek yra panašus su *kitu* ar skirtingas. Iš to plaukia, kad tapatybė gali būti traktuojama kaip refleksyvusis projektas (Giddens, 2000), kai esame tokie, kokie esame, nes tokius save padarome. Šis darymo kelias numato tapatybės raidos trajektoriją nuo praeities iki numatomos ateities, kuriant dabartį. Pasak Giddens (2000), refleksyvumas yra nuolatinis ir visa apimantis.

Tam tikras dominuojantis kultūrinis diskursas gali atkurti tapatybę nauju būdu, kuris šiuo atveju išreiškiamas kaip hibridiškumas (Anthias, 2001). Hibridiškos tapatybės gali būti išlaisvinančios ir transgresyvios, dėl to, kad jos meta iššūkius ir peržengia senas ribas ir pasiūlo trečiąją erdvę (*third place*) (Bhabha, 1990). Trečiosios erdvės pavyzdys galėtų būti lietuvių diaspora užsienyje, tarkime, Anglijoje. Trečioji erdvė čia įvardijama kaip jungtis tarp Lietuvos ir Anglijos kultūrų. Diasporinė tapatybė traktuotina kaip užimanti kultūriškai sinkretišką trečiąją erdvę. Hibridiškumas, transnacionalizmas – šiuolaikinės kryptys, kurios kelia iššūkius įteritorintai kolektyvinei tapatybės idėjai, pvz., tautai. Analizuojamas hibridiškumas dažniausiai suvokiamas globalizacijos perspektyvoje (Anthias, 2001). Hibridiškumo konceptui turi įtakos postmodernizmo, poststruktūralizmo teorijos ir jis reflektuoja tapatybės konstruktyvistinę koncepciją (Anthias, 2001: 621). Daugybinių ir hibridinių tapatybės yra poststruktūralistinės kultūros teorijos ir postmodernizmo ašis. Hibridiškumo teorija tapatybes traktuoja kaip besikeičiančias ir atsitiktines / nenumatytas. Kultūrinė hibridizacija rodo, kad senos formos tirpdomos ir kuriamos naujos formos. Šį reiškinį galima aptikti migracijos studijose, antropologijoje, sociologijoje, kultūros studijose (Anthias, 2001; Back, 2002; Nederveen Pieterse, 2001). Iš to plaukia, kad postmodernus būvis keičia tautinės tapatybės konceptą nuo įteritorintos link išcentrintos, deteritorintos.

Sudedamoji šiuolaikinės tapatybės teorijos dalis yra tapatybės derybų teorija, pabrėžianti tapatybės arba refleksyviojo „aš“ koncepciją, traktuojamą per aiškinimo mechanizmą tarpkultūrinės komunikacijos procese (Ting-Toomey, 2005). Tapatybė yra refleksyvusis savęs įsivaizdavimo konstruktas, patirtinis, ji kuriama remiantis kultūra ir pagal tam tikras susidūrimo situacijas. Tapatybės derybų teorija apibrėžiama kaip sąveika, kai individai apibrėžia, reiškia, modifikuoja, kvestionuoja savo ir kitų tapatumus (Ting-Toomey, 2005). Mervyn F. Bendle (2002) skiria tokius tapatybės formavimo būdus: 1) remiantis panašumu ir skirtingumu, įtraukiant socialinę, rasinę, etninę, lyties kategorijas; 2) kontekstualumu, kai skiriasi kiekvieno socialinė situacija, suteikianti daugybines patirtis; 3) pagal kultūrinės kategorijas, reflektuojant šiuolaikinės tapatumo koncepcijas; 4) vadovaujantis kiekvieno „aš“ subjektyviuoju supratimo jausmu, kuris pagrįstas vidiniu gyvenimu; 5) asmenybės socialinės veiklos sąlygomis; 6) per „aš“ naratyvą, kuris suprantamas kaip pasakojimas, kas aš esu; 7) psichoanalitikos sąlygomis, kur tapatumas ir „aš“ suvokiamas kaip kuriamas proto sąmoninėmis struktūromis.

Tapatybės problematika aktuali ne tik įvairiuose visuomenės gyvenimo sluoksniuose, ji itin aktuali ir švietimo sistemoje, kai susiduriama su tarpkultūrinio ugdymo(si) poreikiu. Todėl kitame skyriuje pristatomi ir analizuojami tapatybės problematikos mokyklose kokybinio tyrimo duomenys.

Tautinės tapatybės problematika edukaciniame procese

Svarbus aspektas, analizuojant tautinės tapatybės slinktis, yra švietimo sistema. Kokybinių tyrimų mokslininkai koncentruojasi ties vaikų ir paauglių tautinės tapatybės derybų klausimu, analizuoja jų priklausymo nacionalinei valstybei reikšmę ir tautinių identifikacijų konstrukcijas remiantis švietimo sistema (Howard and Gill, 2001; Philippou, 2005; Tormey, 2006). Mokyklos dažnai pateikia kultūros „sukaulėjimą“ (*ossification of culture*).

Mus stengiasi absoliučiai vien lietuviškai kalbėti, naudoja įvairius lietuvių įvykius, istorijos įvykių ar įvairius dalykus iš tradicijų. Tai leidžia suprasti, kad tu tikrai esi Lietuvoje, kad tai yra lietuvybė, 7 kl.

Mokyklos apeliuoja į tautinės tapatybės saugojimą ir plėtrą remiantis lingvistine kompetencija ir praktika, o mokiniai priešingai mokyklos esencialistinei tautinės tapatybės sampratai naudoja šiuolaikinę prizmę, t. y. patys mokiniai nurodo kaip vieną iš aspektų popkultūros vartojimą – TV, muziką, forumus, filmus ir kt.

Nors mokykloje mes visi turime kalbėti lietuviškai, tačiau su tėvais per skype kalbu rusiškai, taip pat patinka žiūrėti rusiškus filmus. Mokykloje yra ir kitų mokinių, kurie kalba rusiškai, tai su jais per pertraukas irgi bendraujame rusiškai, 10 kl.

Tapatybės puoselėjimas ir saugojimas mokyklose išreiškiamas dviem aspektais: kalbiniu ir kultūriniu (Francis, 2009). Dažnai tapatybė siejama su kultūra, t. y. kai kultūros netekimas traktuojamas kaip tapatybės netekimas arba tapatybės krizė. Dažnai vadovėliuose pristatomas homogeniškas kultūros diskursas, pateikiant jį kaip kolektyvinį solidarumą. Tačiau reikia atsižvelgti į tai, kad švietimo sistema nėra uždara erdvė ir į ją patenka mokinių, kurie save identifikuoja ne tos tautos rėmuose.

Mano tėvas ir visos giminės iš jo pusės lietuviai, mano mama yra pusiau rusė, žydė, iš Azerbaidžiano jos močiutė, mano diedukas, kuris gyveno Baltarusijoje, buvo iš Izraelio. Visi kas iš šitos pusės, iš tėvo, tai jau čia skaitosi lietuviai. Pagalvojus jei pusė manęs galima sakyti lietuvio, o kita pusė sumaišytų tautų, tai daugiausia mano kraujo lietuviško. Bet baltarusiu aš jausiuos visada ta prasme čia nepriklauso nuo nieko, čia taip užprogramuota, 10 kl.

Tapatybė turėtų būti traktuotina ne kaip duotybė, o kaip tam tikras kuriamas objektas, kuris nuolat gali būti reflektuojamas. Turi vykti derybos (*negotiation of identity*) dėl to, kas yra tautinė tapatybė. Reikėtų pažymėti, kad mokykla ir joje vykdoma švietimo politika yra nacionalinės politikos atspindys. Kaip teigia V. Rubavičius (2011), valstybė yra veiksminga švietimo sistemoje, kur gali skatinti nacionalinių bruožų tvirtinimą. Kiekviena švietimo sistema yra politinis būdas reikiamai nusavinti diskursus su visais lydinčiais žinojimo pavidalais (Foucault, 1998). Kiekviena visuomenė kontroliuoja diskurso „gamybą“, per kurį formuojama tapatybės samprata, kad galėtų jį valdyti, o kai diskursas tampa neparankus, jį pašalinti. Pasak M. Foucault (1998), tai daroma įvairiais draudimais, perskyrimais, atmetimais. Šiuo atveju tautinė tapatybė traktuotina kaip didžiųjų diskursų kontroliuojamas objektas. Tačiau tapatybės kūrimas apima ir individualų lygmenį, kai individas pats gali daryti tam tikrus sprendimus.

Aš nei prie nieko savęs nepriskiriu nei prie lenkų, nei prie lietuvių, aš esu kosmopolitas. Jei pavyzdžiui atvažiuotų lenkai aš su jais kalbėčiau lenkiškai, jei jie norėtų mes kalbėtumėmės lietuviškai. Mokykloje aš kalbu lietuviškai per pamokas, tačiau sakau aš savęs nepriskiriu jokiai tautai, 10 kl.

Svarbią įtaką turi ir heterogeninė aplinka. Tai iliustruoja bendras tarpgrupinis tapatybės modelis (*the common ingroup identity model* (CIIM) (Gaertner and Dovidio, 2000)), kuris nurodo tarpetniškumo (*inter-ethnic*) kontakto svarbą ir draugystę. Pagal šią teoriją, kai kontaktuoja in-

dividai iš skirtingų socialinių, kultūrinių grupių, jie rodo didesnę polinkį rekatégorizuoti savo tapatybes. Nevietinius tai skatina kontaktuoti ir draugauti su vietiniais, taip pat gali lemti tautinės tapatybės sustiprėjimą. Tai gali sumažinti socialinę įtampą tarp vietinių ir nevietinių.

Naujininkuose šitame rajone labai daug rusų ir labai daug žmonių kalba rusiškai, ir man taip nepatinka ir aš nežinau dėl ko, negaliu paaiškinti. Aš pats suprantu rusų kalbą ir labai gerai šneku, aš pripratęs šnekėti rusiškai. Pas mane yra toks principas pavyzdžiui jeigu aš atvažiuavau į Lietuvą, tai aš turiu bendrauti lietuviškai su lietuviais arba su dar kažkuo tenai. Kai aš buvau mažas daug žmonių, kurie mane sutikdavo, kad aš iš Rusijos pavyzdžiui kai aš važiuodavau į kaimą ten kur mano seneliai gyvena ir visi su manim bandydavo šnekėti rusiškai, aš iš vis jiems nieko neatsakydavau, nes man labai nepatikdavo, aš skaičiau, jeigu aš atvažiuavau čia, aš ir turiu kalbėti lietuviškai, kaip tik man tas geriau, su manim pakalba lietuviškai, 9 kl.

Tu lietuviškai visada kalbi ir tas labai padeda, tu paskui bendrauji lietuviškai, kai aš atvažiuavau čia mano draugas Andrius iš Latvijos jisai žino rusų kalbą ir šiaip su daug kuo bendrauja rusiškai, bet vis tiek mes iškart pradėjom lietuviškai kalbėti ir šiaip su daug žmonėm. Pavyzdžiui yra mergaitė Veronika, kuri su visais beveik kalba rusiškai tik su manim lietuviškai, nors mes rusiškai bendraujam pastoviai ir galim ramiai šnekėti, 10 kl.

Globalizuotame pasaulyje neišvengiamai susiduriama su *kitais*, todėl neišvengiamas intersubjektyvumas, pažindamas *kitą*, remdamasis *kito* įgalinimu, individas keičia ir savąją tapatybę. Dauguma migrantų turi daugybinės tapatybes, kurios svarbios mokinio gerovei ir ugdymo (si) rezultatams (Phinney, 2001; Modood, 2005). Analizuojant tautinės tapatybės konceptą, svarbu pažvelgti į jo turinį. Pasak D. Antinienės (2011), individo tautinės tapatybės turinys, apibūdinamas kaip tautinė savimone, gali būti labai platus: jį sudaro priklausomybės tautai jausmas, tautos interesų, kultūros supratimas, kalbos mokėjimas, gyvenamoji vieta.

Aš lietuvis, nes aš kalbu lietuviškai, aš nesu tas grynas tikras lietuvis, lietuvis yra tas žmogus, kuris gimė Lietuvoj, kurio tėvai lietuviai, kurio pirmoji kalba, gimtinė kalba yra lietuviška. Po atvažiavimo viskas visiškai pasikeitė, pasikeitė į daug geresnę pusę ir aš pajutau kažkokį patriotizmą šiai šaliai. Aš labai noriu bendrauti lietuviškai ir man labai pikta, kai žmonės bando su manimi kalbėti rusiškai, 10 kl.

Taip pat svarbu pažinti ir vertinti savąją tautą ir kitas tautas.

Kada tu bendrauji ten su žmonėm iš Urugvajaus, čia išvis man buvo šokas, aš nežinau pamaciau tuos žmonės, aš pirma negalėčiau pagalvoti, kad jie tenai iš kažkur, o dabar aš su jais čia bendrauju, kiekvieną dieną sveikinuosi, labai geri su jais santykiai. Paskui atvažiavo žmonės iš Sirijos, ir kaip jie, kaip jų jausmai. Pavyzdžiui mano draugas labai geras, su kuriuo aš čia susipažinau jis iš Italijos. Aš visiškai negalvojau, kad aš galėsiu bendrauti su italų taip ramiai kaip su draugu, viską jam pasakoju, nors jis visiškai iš kitos vietos, aš niekada apie tai negalvojau, 9 kl.

Tapatybės įvairovę lemia tai, ar asmuo priklauso tautai, ar tik norėtų jai priklausyti (Blank, 1997). Todėl tapatybė yra daugiadimensinė nuostatų sistema, kuri vienaip ar kitaip yra veikiamą globalaus patyrimo.

Hermeneutinės klasės metodas tarpkultūrinėje komunikacijoje

Hermeneutinė filosofija ugdymo(si) praktikoje išskleidžia keletą skirtingų požiūrių į žmogaus ugdymą(si) (Mažeikis, Lenkauskaitė, 2008, p. 38):

- Didaktinį, švietėjišką;
- Hermeneutinį, akcentuojantį dvasios išraiškos sklaidą;

- Socialinį konstruktyvizmą, pabrėžiantį įgalinimą, socialinių vaidmenų diegimą ir jų ideologinę kritiką;
- Hermeneutinį, akcentuojantį socialinio-egzistencinio dialogo svarbą.

Šiame straipsnyje analizuojama ir pristatoma lietuvių kilmės mokinių patirtis mokykloje siekiant išskleisti tapatybės saugos ir plėtros klausimus, todėl neabejotinai susiduriama su didžiais pasakojimais (*grand narratives*), kurie įgyvendinant mokinio ugdymo ir saviugdros programas mokyklose reiškiasi kaip galios diskursai, kontroliuojantys mokinių socialinę, kultūrinę terpę. Galių žaidimą laimi turintis daugiau galių. Todėl pedagogai, atstovaujantys švietimo sistemai, yra ir galios diskursams atstovaujantys agentai, o mokiniai šiuo atveju paklūsta galios žaidimų taisyklėms. Keičiantis didiesiems pasakojimams, galimas ir tapatybės kismas, tačiau hermeneutinėje interpretacijoje suformuota tapatybė yra patvaresnė. Mokinys, savaip interpretuodamas simbolius, reiškinius ar pranešimus, kurie jam nėra savi, padaro juos savus. Tačiau pažymėtina, kad hermeneutika ugdant vis dėlto siejama ir su didžiais pasakojimais:

- Per prieštaravimą: kai mokytojas kaip didžiųjų pasakojimų atstovas pateikia savąją interpretacijos versiją, o mokinys juos perima, t. y. iškala, juntamas disciplinavimas. Tada hermeneutika ir didieji pasakojimai pateikia savąsias versijas ir vieni kitiems prieštarauja. Mokinys tiesiog veikiamas propagandos.
- Hermeneutinė interpretacija ir didieji pasakojimai gali sutapti, tada nelieka prieštaravimų ir neįjuntamas disciplinavimo, reiškiasi laisvas subjektyvus tapatybės formavimasis.

Todėl itin svarbu kalbėti apie skirtingų mokinių tapatybę, ypač tų, kurie turi lietuviškąją kilmę, tačiau save traktuoja nelietuviškajame kontekste. Neišvengiamai kyla poreikis kalbėti apie dialogą ir kitoniškumą įgalinimą tarpkultūrinėje edukacinėje aplinkoje. Siekiant įgalinti skirtības ir lygiavertį jų dialogą, vienas iš metodų gali būti taikomas *hermeneutinės klasės metodas* (Sotirou, 1993) kaip būdas spręsti tarpkultūrinėse klasėse kylančias problemas. Čia svarbu hermeneutinės filosofijos praktinis didaktinis pritaikymas. Hermeneutinės klasės ypatybė yra viešas ir daugkartinis mokinių subjektyvybės aptarimas, jų balsų įgalinimas, susijusių prasmų ir problemų aiškinimas taikant hermeneutikos, dialogo ir dialektikos metodus (Mažeikis, 2010, p. 40). Hermeneutika padeda atskleisti minties daugiaprasmiškumą, o dialogas – išryškinti egzistencines problemas. Migrantologai pažymi, kad svarbi integracijos į visuomenę problema yra tapatybės sauga ir plėtra, kuri apibrėžiama tapatybės svyravimais, jos pavidalais, egzistencinėmis, edukacinėmis problemomis. Kaip pažymi Mažeikis (2010: p. 42) hermeneutinės klasės metodas taip pat taikomas siekiant mokinių ar studentų grupei išsamiai įsigilinti į kurį nors literatūrinį ir istorinį tekstą, siekiant atskleisti jo jau prarastas, paslėptas tarp eilučių, potekstėje prasmes. Toks skaitymas yra lėtas ir nuodugnus, skirtingai nei šiandien pasaulyje plintantis greitojo skaitymo būdas, kai manoma, kad vienu žvilgsniu perskaityta prasmė yra adekvati rašytojo, laikmečio, civilizacijos minčiai.

Analizuojant praktinį hermeneutikos pritaikymą pabrėžtina, kad jos elementai naudojami ne tik švietimo sistemoje, siekiant įgalinti kitoniškumą, bet taikomi ir psichoanalizėje, siekiant atskleisti įvairiausių prasminius klotus, taip pat tarpkultūrinėje komunikacijoje.

K. Liberman, analizuodamas tarpkultūrinės grupės ir migraciją, pabrėžia hermeneutikos metodo svarbą sprendžiant tarpkultūrinės komunikacijos problemas (Liberman, 1984). Jis pažymi, kad hermeneutinė komunikacijos analizė nurodo ne patį bendravimo aktą, bet tai, kas tuo bendravimu pasakoma, koks prasminis turinys atskleidžiamas. Mokslininkas pažymi, kad kai nėra giluminio dialogo, atsiranda įtampa. Analizuojant hermeneutikos praktinio pritaikymo galimy-

bę, atkreiptinas dėmesys ir į kito mokslininko idėjas. N. Schröer (2009), tirdamas šiuolaikinės tarpkultūrinės komunikacijos problemas, parodo dialogo ir hermeneutinės praktikos sąsajas, per asmens ir grupės tapatybę. Schröer pateikia metodologinio nacionalizmo, trukdančio tarpkultūriniam dialogui, kritiką. Autorius pažymi, kad hermeneutinės teorijos pagrindinis postulatą yra *kito subjektyvaus sąmoningumo nepasiekiamumas (unreachability of other subjective awareness)*. reiškiantis, kad netgi tų pačių kultūrų individai turi skirtingas gyvenimo istorijas. Todėl Schröer teigia, kad svarbu tampa įgalinti ne tik skirtybes, bet ir jų dialogą, kuris galimas atskleidžiant įvairius skirtingus prasmų kodus. Tarpkultūrinė hermeneutinė klasė yra grupinė subjekto tapatybės pasakojimo analizė taikant hermeneutikos metodą, kuris yra susietas su gilinančiu ir pasikartojančiu supratimu (Mažeikis, 2010: 45). Hermeneutinė klasė sudaro galimybes individo savęs supratimo kaitai ir giluminei dalyvių tarpkultūrinei raidai. Giluminis supratimas ir jo kartojimas sudaro sąlygas asmens ir jo mąstymo kismui, kartu keičiant gyvenimo prasmę, jo santyki su socialiniu pasauliu, su kultūra ar net pačiu pasauliu.

Šiandienos mokykloms, susiduriančios su migracijos iššūkiais, svarbu tarpkultūrinis ugdymas(sis). Į Lietuvos mokyklas atvykę mokiniai, turintys lietuviškąją kilmę, tačiau netraktuojantys savęs lietuviškajame kontekste, ar mokiniai, grįžę iš užsienio (reemigrantai), susiduria su edukacinėmis ir egzistencinėmis problemomis, t. y. patiria įvairias tapatybės raidos traumas. Kadangi šios problemos nėra plačiai sprendžiamos šeimos ar mokyklos lygmeniu, todėl svarbiu adaptacijos ir integracijos veiksmu tampa mokyklos klasė. Tokiu atveju siūlytina taikyti hermeneutinės klasės metodą, kuriuo siekiama įgalinti skirtybes, išgirsti daugiabalsiškumą, įkūnyti giluminį dialogą bei išryškinti *kito* savitumą arba jį užgožti.

Išvados

- Išanalizavus mokslinę literatūrą buvo atskleista, kad kintant šiuolaikiniams procesams kinta ir tautinės tapatybės konceptas. Viendimensį tapatybės modelį pakeitė daugiadimensis, traktuojantis tapatybės kompleksškumą.
- Atlikus kokybinio tyrimo duomenų analizę išryškėjo, kad lietuvių kilmės mokiniai kuria daugybines tapatybes, kurios priešpriešinamos Lietuvos tautinės mokyklos idėjai išsaugoti ir puoselėti grynąją lietuvių tapatybę.
- Tyrimo duomenys parodė, kad šiuolaikinės migracijos formos (reemigracija, darbo emigracija / imigracija) sudaro sąlygas diasporinės tapatybės, kuri įvardijama kaip trečioji erdvė, jungianti dvi kultūras į vieną sinkretiškąją erdvę, kūrimuisi.
- Atvykę / grįžę lietuvių kilmės mokiniai patenka į ugdymo(si) sistemą, kuri yra didžiojo pasakojimo skleidėja, todėl mokinys tampa galios žaidimų dalyvis. Tačiau siekiant kurti tarpkultūrinę aplinką, siūlytina modifikuoti bendrąsias programas, vadovėlius, suteikiant daugiau galių kitoniško mokinio tapatybei kurti ir sklaidai, neprimetant lietuviškosios tapatybės kaip duotybės konstrukto.
- Remiantis tyrimo duomenimis, siūlytina, kad į dalykų programas, svarbias tapatybės ugdymui(si), būtų įtraukiama pasaulinės tapatybės konceptas, siekiant išvengti tautinės mokyklos idealizavimo tarpkultūrinės komunikacijos poreikio kontekste.
- Kaip alternatyva tapatybės saugos ir plėtros problemoms mokykloje spręsti pateikiamas hermeneutinės klasės metodas, sudarantis sąlygas įveikti tapatybės raidos traumas ir įgalinti skirtybes klasėje, išryškinant *kito* kitoniškumą. Šis metodas leistų pedagogams atstovauti ne didiesiems pasakojimams, o būti mokinių padėjėjais kuriant daugybines tapatybes.

LITERATŪRA

- Anthias, F. (2001). New hybridities, old concepts: the limits of 'culture'. In *Ethnic and Racial Studies*, 24(4), 619–641.
- Antinienė, D. (2011). *Lietuvos jaunimo tautinis tapatumas*. Kaunas: Technologija.
- Bhabha, H. (1990). *Nation and narration*. London: Routledge.
- Derald, W. S. (2007). *Counseling the Culturally Diverse: Theory and Practice*. New Jersey: John Wiley and Sons.
- Francis, B.; Archer, L.; Mau, A. (2009). Language as capital or language as identity? Chinese complementary school pupils' perspectives on the purposes and benefits of complementary schools in *British Educational Research Journal*, 35(4), 519–538.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes in *Human relations*, Vol. 7, 117–140.
- Foucault, M. (1998). *Disciplinuoti ir bausti*. Vilnius: Baltos lankos.
- Gaertner, S. L.; Dovidio J. F. (2000). *Reducing Intergroup Bias: The Common Ingroup Identity Model*. Philadelphia, PA: Psychology Press.
- Giddens, A. (2000). *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai.
- Lieberman, K. B. (1984). The Hermeneutics of Intercultural Communication in *Anthropological Linguistics*, Vol. 26 (1), 53–83.
- Lyotard, J. F. (2010). *Postmodernusis būvis: ataskaita apie žinojimą*. Vilnius: Baltos lankos.
- Mažeikis, G. (2010). Skirtingumo ir integracijos dialektika hermeneutinėje klasėje, *Mokytojų ugdymas* Nr. 15 (2), 28–46. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Mažeikis, G.; Lenkauskaitė, J. (2008). *Kooperuotų studijų adaptavimas Lietuvoje hermeneutinės pedagogikos atžvilgiu*. Kooperuotų studijų sociokultūrinė adaptacija Lietuvoje. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Mc Guire, W. J.; Padaver-Singer A. (1978). Trait Salience in the Spontaneous Self-concept in *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 33(6), 743–754.
- Phinney J. (2001). Ethnic identity, immigration, and well-being: an interactional perspective, *Journal of Social Issues*, Vol. 57, 493–510.
- Rubavičius, V. (2011). *Nacionalinis tapatumas medių aplinkoje Nacionalinis tapatumas medių kultūroje*. Vilnius: Kitos knygos, 15–27.
- Schröer, N. (2009). *Hermeneutic Sociology of Knowledge for Intercultural Understanding*. Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research, 10 (1). [Žiūrėta 2012-12-03] Prieiga per internetą: <<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1216/2650>>.
- Sotirou, P. (1993). Articulating a Hermeneutic Pedagogy: The Philosophy of Interpretation in *Journal of Advanced Composition*. Vol. 13 (2) Fall, 365–380.
- Ting-Toomey S. 2005. Identity Negotiation Theory: Crossing Cultural Boundaries in B. William Gudykunst (Ed.), *Theorizing About Intercultural Communication*. Sage Publications.
- Wong, D. (2000). Adversarial Identities and Multiculturalism. In *Society* 37(2):10–14.

NATIONAL IDENTITY CHANGE: THE CASE OF LITHUANIAN PUPILS

Lina Garšvė

Summary

In this paper, we analyze the national identity of Lithuanian pupils. The theories of national identity change are discussed in the first part of the paper. The second part of the paper is devoted to the analysis of data of a qualitative research. The analysis reveals a shift of national identity and the existence of a complex identity. As a solution to the problems of complex identity, a hermeneutic class as a tool is proposed.

Key words: national identity, Lithuanian pupils, hermeneutic class.